

*Kosovka Ognjenović **

PRIKAZ KNJIGE: IZAZOVI EKONOMSKE POLITIKE SRBIJE U 2007. GODINI

U ovom članku se daje osvrt na studiju domaćih ekonomista koja je u januaru 2007. godine objavljena pod naslovom *Izazovi ekonomske politike Srbije u 2007. godini*, u izdanju Ekonomskog fakulteta u Beogradu. Radovi predstavljeni u ovoj knjizi izloženi su na naučnoj konferenciji koja je održana u Beogradu 9. decembra 2006. godine, pod pokroviteljstvom Naučnog društva ekonomista, Akademije ekonomskih nauka i Ekonomskog fakulteta u Beogradu. Urednik knjige je Milena Jovičić, redovni profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu. Studijske doprinose koji su objavljeni u ovoj knjizi dali su: Stojan Stamenković *Analiza ekonomske situacije tokom 2006. godine i očekivanja za narednu godinu*; Kori Udovički *Ocena tekuće ekonomske politike i sugestije novoj Vladi*; Miodrag Zec *Strategija kompletiranja procesa privatizacije u Srbiji*; Boško Živković *Rezultati i nedostaci u reformisanju tržišta kapitala*; Mihail Arandarenko *Tržište rada u Srbiji: potencijalni uzroci nepovoljnih trendova i nove mere politike zapošljavanja*; Pavle Petrović *Režimi monetarne politike i obaranje inflacije*; Milojko Arsić *Fiskalna politika: ostvareni rezultati i budući izazovi*; Radovan Kovačević *Spoljnotrgovinska politika kao faktor integracije Srbije u svetsku privredu*, i Miroљub Labus *Prioriteti ekonomske politike u 2007. godini*.

Najveći deo knjige je posvećen dvema ekonomskim politikama koje su zadužene za očuvanje makroekonomske stabilnosti: monetarnoj i fiskalnoj politici. Autori priloga u knjizi složili su se oko zajedničkog zaključka, a to je da su ove dve politike bile pretežno orijentisane ka ostvarivanju kratkoročnih ciljeva i da je, pri tome, makroekonomska stabilnost u prošloj godini ostvarena zahvaljujući potezima monetarne politike ali bez potpune koordinacije sa fiskalnom politikom. Jedan deo knjige je posvećen spoljnotrgovinskoj neravnoteži i problemima koje uzrokuje spoljnotrgovinski deficit. I na kraju, jedna grupa autora priloga u knjizi takođe se bavi problemima funkcionisanja finansijskih tržišta i tržišta radne snage, kao i dometima privatizacije u Srbiji. U nastavku teksta ćemo dati kratak osvrt na predloge smernica za vođenje ekonomske politike u 2007. godini koje iznose autori priloga ove knjige.

* Institut za ekonomska i socijalna istraživanja, Beograd

Narodna banka Srbije (NBS) je u drugoj polovini prošle godine uvela sistem ciljanja bazne inflacije¹, čime je dozvolila i uvođenje režima slobodnog tržišnog formiranja deviznog kursa. U regulisanju bazne inflacije i ublažavanju pritiska izazvanih visokom nominalnom i realnom aprecijacijom domaće valute, prioritet je dala dvonedeljnoj kamatnoj stopi na repo operacije, tj. referentnoj kamatnoj stopi kao osnovnom instrumentu, i stopama obaveznih rezervi banaka kao pomoćnim instrumentima monetarne politike. U nastojanju da odbrani preduzete mere monetarne politike u 2006. godini, NBS je objavila da su troškovi sterilizacije² ostvareni kroz obim operacija na otvorenom tržištu iznosili 10,5 mlrd. dinara, da je plaćena tržišna kamata bankama na ime atraktivnosti prodaje blagajničkih zapisa i drugih hartija od vrednosti u visini od preko 132 mlrd. dinara, kao i da je privremeno povukla kroz obavezne rezerve banaka 115 mlrd. dinara. Opravdanje za preduzete mere monetarne politike, NBS nalazi u tome što je zbog visokog neto priliva deviza (stranih direktnih investicija i inostranog kapitala koji je u Srbiji video dobru zaradu), bila prinuđena da bira između dve mogućnosti ili povećanje stopa obaveznih rezervi ili jačanje repo operacija, pri čemu je izabrala ovu poslednju. Postignuti rezultat je uspešno oborena inflacija, ali po cenu visoke realne i nominalne aprecijacije deviznog kursa dinara.

Iznoseći pred čitaoca argumentovanu analizu, autori priloga ove knjige ističu da je NBS u prošloj godini primenjivala dve kombinacije monetarne politike i politike deviznog kursa u cilju obaranja inflacije. Pri tome, najpre se koristila monetarnim zatezanjem i umerenom realnom aprecijacijom deviznog kursa da bi zatim prešla na oštru realnu aprecijaciju i na blago monetarno popuštanje. Međutim, u jedom prilogu u knjizi se ocenjuje da je i uprkos visokoj aprecijaciji deviznog kursa i visokim troškovima sterilizacije priliva inostranog kapitala, kupovinom deviza na međubankarskom tržištu „rast monetarne mase jedva usporen“. Premda je tako usporen rast ponude novca bez sumnje doprineo obuzdavanju inflatornih pritiska, zaključuje se da je „inflacija pod kontrolom“ samo dok traje „snažna aprecijacija deviznog kursa“. Kao epilog ovakve politike, autori priloga iznose upozorenje i zaključuju da se od nje ne može očekivati da bude efikasna na dugi rok, pošto je izvesno da ne može nastaviti da daje pozitivne efekte na isti način. Prepoznaju se najmanje dva ograničenja primene takve politike. S jedne strane, ne može se očekivati stalna aprecijacija deviznog kursa zbog „granice izdržljivosti rasta izvoza“, a s druge strane, napor u obuzdavanju kreditne ekspanzije, kako

1 Narodna banka Srbije: „Memorandum Narodne banke Srbije o principima novog okvira monetarne politike na putu ka ostvarenju ciljeva niske inflacije“, septembar 2006.

2 Saopštenje NBS od 24. aprila 2007. godine: „Troškovi sterilizacije cena za postignutu stabilnost“.

bi se postiglo smanjenje efektivne tražnje, takođe ima svoju granicu u mogućnosti „obuzdavanja multiplikativnog efekta“ priliva deviza.

Narodna banka Srbije i u 2007. godini ostaje pri tome da osnovni instrument monetarne politike, u regulisanju monetarne stabilnosti i održavanju projektovane stope bazne inflacije, bude dvonedeljna kamatna stopa na repo operacije. Ova stopa ponovo je uvedena kao osnovni instrument u rukama monetarnih vlasti u septembru 2006. godine, kada je pod pritiskom inostranog kapitala, inflacija pretela da premaši predviđeni nivo za tu godinu. U trenutku uvođenja, u septembru 2006. godine, dvonedeljna kamatna stopa na repo operacije je iznosila 18% i NBS ju je smanjivala kako se stabilizovao rast maloprodajnih cena. Poslednjom intervencijom, NBS je ovu stopu sa 10,5% svela na 10%, koja će se primenjivati od početka maja 2007. godine³.

Međutim, ono što autori priloga ove knjige ističu, nije toliko zameranje NBS u izboru instrumenata regulisanja monetarne sfere i dozvoljavanja realne aprecijacije deviznog kursa dinara, već odsustvo sinhronizovanog delovanja i na strani fiskalne politike koja je, kako se u knjizi ocenjuje, u prva tri kvartala 2006. godine bila neutralna da bi u poslednjem kvartalu prešla u ekspanziju i predstavljala potencijalnu pretnju akceleraciji inflacije. Ovakva situacija, izražena u prenatlaženom dejstvu samo na jednoj strani, mogla bi se opisati zaključkom koji je dat u jednom od priloga knjige: „neravnoteža izazvana visokom inflacijom prebačena je na drugu neravnotežu koja se manifestuje u precenjenosti domaće valute“.

Stopa inflacije, merena dvanaestomesečnim rastom cena na malo, u 2006. godini je iznosila 6,6%, a bazna inflacija, prema obračunu NBS, 5,9%⁴. NBS nije skrivala svoje zadovoljstvo postignutim rezultatom i sve zasluge za obaranje bazne inflacije ispod predviđenih 7% pripisala je sopstvenim merama (NBS je predvidela baznu inflaciju u rasponu od 7% do 9%).

Ohrabrena rezultatima iz poslednjeg kvartala 2006. godine, NBS je za 2007. godinu ciljala baznu inflaciju u intervalu od 4% do 8%. Ali, kako ističu autori priloga u ovoj knjizi, iz bojazni da opet ostane usamljena u realizaciji tog cilja, NBS je predvidela dosta širok interval, bez „ciljanja centralne tačke“ bazne inflacije. Međutim, čitajući kvartalni izveštaj o inflaciji za poslednje tromesečje 2006. godine, ipak se stiče utisak da su donekle poslušani saveti autora priloga objavljenih u

³ Saopštenje NBS od 27. aprila 2007. godine: „Monetarni odbor smanjio referentnu kamatnu stopu na 10%“.

⁴ Narodna banka Srbije: „Izveštaj o inflaciji za četvrto tromesečje 2006. godine“, februar 2007. godine.

ovoj knjizi, budući da je NBS dala i srednju prognozu bazne inflacije od 4,7%, ali i ukupne inflacije od oko 6,7%, naravno, navodeći opsežan skup pretpostavki na osnovu kojih su izračunate potonje stope. Ovaj potez je dobar znak, na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da NBS teži da u budućnosti podjednaku važnost da i ciljanju bazne, ali i ukupne inflacije, a to znači da se NBS neće odricati odgovornosti i za ukupnu inflaciju.

Kako je Republički zavod za statistiku (RZS) objavio podatke o kretanju inflacije u prva četiri meseca 2007. godine⁵, sagledaćemo ostvarenu dinamiku. U prvom kvartalu 2007. godine cene na malo su porasle za 1,2%. Međutim, već u aprilu, na mesečnom nivou je izmeren rast maloprodajnih cena od 0,9%, čime je za prva četiri meseca, njihov porast dostigao stopu od 2,1%, a dvanaestomesečna stopa inflacije, u aprilu 2007. godine, iznosila je 4,6%. Ako posmatramo ostvareni mesečni rast maloprodajnih cena od početka godine, vidimo da se polako ubrzava dinamika cena u martu i aprilu (prosečan mesečni rast cena na malo, u martu i aprilu, iznosio je 0,8% i 0,9%, redom), iako se dvanaestomesečna stopa inflacije smanjuje. Međutim, ponovo bismo mogli upotrebiti reči opreza autora priloga ove knjige, kada se radi o egzogenim faktorima koji utiču na inflaciju, i ukazati na to da neke od planiranih korekcija regulisanih cena javnih usluga, na koje ne mogu uticati instrumenti monetarne politike, iako predviđene za prvo polugodište ove godine, još nisu izvršene, a prisutna je i neizvesnost oko kretanja svetskih cena naftnih derivata. Postignuta inflacija ne daje nikome pravo na olakšanje i iznošenje zaključaka da su do sada lako ostvareni zacrtani ciljevi, jer kako zaključuje autor jednog priloga u knjizi, na domaćem nesavršenom tržištu „cene su veoma osetljive na više, ali ne i na niže“.

Pred Centralnu banku, koja teži ciljanju inflacije, zaista, u našem slučaju, za sada bazne, ne postavlja se samo cilj permanentnog sprovođenja kontrole nad (baznom) inflacijom, već i praćenje fluktuacija u industrijskoj proizvodnji koja reprezentuje tok privredne aktivnosti, izbegavanje velikih fluktuacija u kamatnim stopama i deviznom kursu, i održavanje finansijskog sistema stabilnim. Tako da se mogu uzeti kao opravdana upozorenja autora priloga ove knjige, kada kažu da NBS visokim kamatnim stopama privlači inostrani, naročito, „špekulativni“ kapital, zbog visoke zarade. Zarobljavanje likvidnih sredstava banka kroz niskorizično plasiranje u hartije od vrednosti, zbog privlačnih kamata, bilo je propraćeno smanjenjem plasiranja sredstava u kredite privredi, i potencijalno je smanjilo ulaganja u proizvodnju. Kao direktan rezultat ovakvih okolnosti, preduzeća su počela sama da se zadužuju u inostranstvu posredstvom domaćih banaka sa

⁵ Saopštenja RZS CN10 za I, II, III i IV mesec 2007. godine.

inostranim kapitalom. Autori priloga ove knjige su novonastalu situaciju nazvali „karakterističnom spiralom“, koju je moguće preseći, tek kada nestane profitabilne zarade za banke koja je rezultat povoljne razlike između domaćih i inostranih kamatnih stopa.

Međutim, u knjizi se iznose i ekstremniji stavovi, kada se aprecijacija deviznog kursa dinara upoređuje sa fenomenom tzv. „holandske bolesti“. Ovaj fenomen, u našem slučaju, prepoznaje se u jačanju domaće valute koje je trenutno zasnovano na „prilivu inostranog kapitala“ i koje zatim može uticati na „promenu privredne strukture i realokaciju resursa“, ali zbog svog tranzitornog efekta nije dugoročno održivo.

Blaga realna aprecijacija deviznog kursa je čak i poželjna. Ali, kako ističu autori priloga ove knjige, ona mora biti zasnovana na realnim osnovama, tj. na permanentom rastu produktivnosti ekonomskog sistema. Međutim, u knjizi se iznose određeni empirijski dokazi, koji potvrđuju upravo suprotno. Produktivnost srpske ekonomije raste, ali još nije dovoljna da kompenzuje efekte visoke realne aprecijacije domaće valute i tako se nepovoljno odražava na konkurentnost celokupne privrede. Autori priloga u knjizi idu čak i dotle da iznose računice koje potvrđuju da je domaća valuta precenjena.

Prisutna su različita tumačenja o postignutom fiskalnom rezultatu u 2006. godini. Prema jednom, koje se zasniva na metodologiji Ministarstva finansija, ostvaren je fiskalni suficit od 0,8%, a prema drugom, koje polazi od metodologije Međunarodnog monetarnog fonda za obračun međunarodnih finansijskih statistika, u prošloj godini je ostvaren fiskalni deficit od 1,4%. Međutim, kako se i autori priloga u ovoj knjizi time bave i bez sumnje ističu velike rezultate koji su u godinama reformi za nama postignuti u toj oblasti, ipak ukazuju na to da je potrebno oprezno pristupiti obuhvatu stavki koje ulaze u obračun fiskalnog bilansa. Ali, ne samo to. Najveća pažnja se poklanja planiranoj javnoj potrošnji u 2007. godini i procenjenim prilivima prihoda. Segmenti fiskalne politike, gde se naziru problemi u ostvarenju planiranog fiskalnog rezultata, vezuju se za rast tekuće potrošnje izazvan rastom zarada u javnom sektoru, zatim za smanjenje poreskih prihoda zbog smanjenja poreskih stopa ili eventualno slabije naplate poreza u odnosu na planiranu, kao i za porast javnih investicija koje bi se realizovale kroz Nacionalni investicioni plan (NIP). Zbog svega toga, u knjizi se ističe da planirane mere, iako pojedinačno moguće ostvarive, treba posmatrati celovito, jer njihov „zajednički efekat može biti nepovoljan za privredu“ i može se odraziti na produbljivanje unutrašnje i spoljne neravnoteže, ali i na potiskivanje privatnih investicija zbog steri-

lizacije viška likvidnosti, čime je NBS u prošloj godini održavala baznu inflaciju pod kontrolom, a takođe ima nameru da to radi i ove godine.

Zbog dugih pregovora oko nove Vlade i teškog pronalaženja kompromisa koji bi zadovoljio sve zainteresovane političke strane u pregovorima, „tehnička“ Vlada u odlasku je morala da produži privremeno finansiranje iz budžeta donošenjem nove uredbe⁶, kojom je prethodni period privremenog finansiranja, od januara do marta, produžen novim rokom, obuhvatajući čitavo prvo polugođe ove godine. Upravo zbog bojazni da će nastupajuća „godina izbora“ generisati veliku javnu potrošnju i time osujetiti plan da se održi niska stopa inflacije iz poslednjeg kvartala prošle godine, u stručnom delu javnosti su se vodile polemike o NIP-u. I preporuke iznete u ovoj knjizi su, takođe, da se prepolovi iznos sredstava za NIP koji je bio predviđen za 2007. godinu, odnosno čak i da se redefiniše ceo NIP i da se utvrde prioriteti investicione potrošnje, kako bi više sredstava bilo namenjeno ulaganjima u infrastrukturne projekte. Ali, ne samo u njih, već i u druge projekte koji će obezbediti dugoročni privredni rast, kao što su ulaganja u znanje i ljudski kapital.

Prema prvim podacima o ostvarenim prihodima i izvršenim rashodima u prvom kvartalu 2007. godine, republički budžet je u suficitu od 36 mlrd. dinara⁷. To potvrđuje i analiza budžetskih stavki na rashodnoj i prihodnoj strani i poređenje ostvarenih prihoda i izdataka sa planiranima, u skladu sa vladinom Uredbom. Otuda se može izvesti zaključak da je privremeno budžetsko finansiranje uticalo na smanjenje predviđene javne potrošnje. Ukoliko, pak, poredimo ostvarenje budžeta u prvom kvartalu 2007. sa istim periodom prošle godine, zaključujemo da su poreski prihodi za nekoliko procentnih poena povećani, a neporeski prihodi su, čak, višestruko uvećani u odnosu na ostvarenje u istom periodu prošle godine. I rashodi su, takođe, nominalno viši u odnosu na prvo tromesečje prošle godine, s tim da je prošlogodišnji budžet u tom periodu bio u deficitu. Međutim, kako još nije usvojen budžet za 2007. godinu, a prisutna je i nekonsistentnost u ciljevima monetarne (restriktivna) i fiskalne (ekspanzivna) politike, kako uočavaju autori priloga u ovoj knjizi, potrebno je mnogo više opreza u praćenju ostvarenja fiskalnog rezultata jer povećan budžet uz nisku planiranu inflaciju ostavlja „dovoljan prostor za ekspanzivnu potrošnju“.

⁶ Uredba o privremenom finansiranju Republike Srbije za period januar-jun 2007. godine, „Službeni glasnik RS“ br. 31/07.

⁷ Uprava za trezor: „Pregled ostvarenja prihoda izvršenja izdataka i deficit/suficit budžeta RS od 01. 01. do 30. 03. 2007. godine“, 2. april 2007. godine.

Ukidanjem velikog broja administrativnih ograničenja i liberalizacijom spoljnotrgovinskog režima bez sumnje je povećan obim spoljnotrgovinske razmene Srbije u proteklim godinama. I ocene međunarodnih institucija ukazuju na to da je Srbija na putu stalnog poboljšanja poslovnog ambijenta, što pokazuju i merljivi indikatori i poređenja sa ostalim zemljama u našem geografskom okruženju. Potpisivanjem sporazuma o slobodnoj trgovini u Jugoistočnoj Evropi u decembru 2006. godine – CEFTA sporazum, ostvaren je značajan napredak u cilju lakše dostupnosti susednih tržišta svim zemljama potpisnicama ovog sporazuma. Međutim, prepreka u spoljnotrgovinskom poslovanju za većinu domaćih preduzeća, kako ističe i autor jednog priloga u knjizi, jeste „obaveza uvođenja sanitarnih i fitosanitarnih standarda“, kao i „nedovoljno izgrađen institucionalni okvir za primenu mera necarinske zaštite“. Takođe, prisustvo malog broja akreditacionih tela u zemlji koja se bave izdavanjem standarda usklađenih sa pravilima Evropske unije, još je prepreka za izlazak na evropsko tržište, naročito za male proizvođače.

Dinamika izvoza i uvoza robe u prošloj godini je bila takva da je došlo do pogoršanja spoljnotrgovinskog deficita koji je na kraju godine dostigao 6,7 mlrd. USD⁸. U prvom kvartalu 2007. godine deficit je iznosio preko 2 mlrd. USD⁹ i povećan je za 41% u odnosu na isti period prošle godine. Međutim, zabrinjavajuće je to što se stopa rasta uvoza u prvom kvartalu gotovo približila stopi rasta izvoza i što se značajan porast obima spoljnotrgovinske robne razmene u ovom periodu ostvaruje na račun produbljenja spoljnotrgovinskog deficita. Donekle se, takođe, i dalje potvrđuje teza autora priloga u ovoj knjizi da se održava „paradoksalna situacija ekspanzije izvoza uz jaku aprecijaciju dinara“, ali samo dotle dok je ta aprecijacija „stabilna“ i dok ne izlazi iz okvira „rasta produktivnosti“ bez sagledavanja posledica ovakvih odnosa između makroekonomskih promenljivih na dugi rok. Međutim, ovom zaključku bismo još dodali i to da, ako bi se nastavio ekspanzivan rast uvoza, spoljnotrgovinski deficit u ovoj godini bi opet mogao biti uzrok pogoršanja tekućeg dela platnog bilansa.

Nesumnjivo je da postoji visok stepen povezanosti između priliva stranih direktnih investicija u jednu zemlju i izvoza. Objašnjavajući vezu između priliva stranih direktnih investicija u Srbiju i izvoza u proteklim godinama, autori priloga u ovoj knjizi zaključuju da je obuzdavanje spoljnotrgovinskog deficita moguće samo kroz stalno povećanje izvoza koje bi bilo zasnovano na prilivu produktivnih stranih investicija koje sa sobom u zemlju donose i visoke tehnologije, kao što su

⁸ Saopštenje RZS ST12, za XII mesec 2006. godine.

⁹ Saopštenje RZS ST12, za III mesec 2007. godine.

grinfild i braunfild investicije, ali i na razvoju privatnog sektora malih i srednjih preduzeća. Sve ovo zajedno bi dovelo do stvaranja jednog privrednog okruženja koje bi bilo dovoljno konkurentno da se takmiči na inostranim tržištima i da doprinosi stalnom rastu izvoza.

Finansijska tržišta u Srbiji nisu efikasna, što je i jedan od razloga za spore i u određenim slučajevima problematične privatizacije. Osnovni razlog tome, kako i ističu i autori priloga ove knjige, leži u zakonodavstvu koje reguliše ovaj segment ekonomije, a koje ima niz nedoslednosti ili, pak, nije pravovremeno doneto.

U Zakonu o hartijama od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, kao osnovnom zakonu kojim se uređuje funkcionisanje finansijskih tržišta u Srbiji, uočava se nekoliko konceptualnih nedostataka koji se odnose na određene oblasti finansija regulisane ovim Zakonom. Potkrepljujući to iskustvima drugih zemalja, u kojima su finansijska tržišta takođe bila tek u nastajanju, autor jednog priloga ove knjige navodi nas na zaključak da način na koji je propisano funkcionisanje berzanskog i vanberzanskog tržišta kod nas može voditi umnožavanju i jednih i drugih. Autor priloga, takođe, zaključuje da vanberzansko tržište „ne funkcioniše efikasno u uslovima visokih rizika“ upravo iz razloga što na takvim tržištima „dolazi do širenja razlike između kupovne i prodajne cene hartije od vrednosti“, a to dalje, zbog niskog nivoa zaštite investitora u hartije od vrednosti, obično rezultuje štetom po male akcionare. Nebrojeno mnogo takvih slučajeva u proteklim godinama je bilo karakteristično za procese preuzimanja preduzeća kod nas. Iako je Zakonom povećana transparentnost privrednih društava i uvedena obaveza za emitenta hartija od vrednosti da objavi prospekt, ali bez jamca za njegov sadržaj, uočava se problem prisustva informacione asimetrije na tržištu hartija od vrednosti. Otuda nas analiza data u ovoj knjizi navodi na zaključak da nedovoljno precizna regulativa, u vezi sa pojavom informacione asimetrije, može samo naštetiti dobrim preduzećima i potencijalnim investitorima, štiteći interese loših emitenata hartija od vrednosti. Uočava se još nekoliko nedostataka ovog Zakona koje ćemo takođe pomenuti. Jedan od tih nedostataka se odnosi na to da i dalje ostaje nerešeno pitanje stvarne zakonodavne moći i statusa regulatornog organa, a iz ovoga proizlazi i to da regulatornom organu Zakonom nisu dati mandat i ovlašćenja da utiče na zaustavljanje štetnih radnji emitenata u cilju zaštite investitora u hartije od vrednosti.

Na osnovu analize izložene u ovoj knjizi može se zaključiti da je donošenje Zakona o preuzimanju akcionarskih društava zakasnelo. Dometi ovog Zakona će biti ograničeni, s obzirom na to da je najveći deo tržišnih koncentracija, putem preuzimanja preduzeća u procesu privatizacije već obavljen. Međutim, bitno je

pomenuti i to da Zakon ima i svoje slabosti, kako uočava autor jednog priloga u knjizi, a koje se prepoznaju u „neodređenosti u definisanju uslova za javne i konkurentske ponude“, tako da Zakon može proizvesti kontradiktornu situaciju u kojoj svako „dobro pripremljeno preuzimanje“ može odstraniti „konkurentsku ponudu“.

U predstojećem periodu pred novu Vladu će se postaviti i zadaci traženja odgovora na preostala pitanja u vezi sa završetkom transformacije vlasničke strukture u Srbiji. S obzirom na to da je proces privatizacije već odavno zašao u drugu deceniju, od efikasnosti njegova završetka zavisice i uspeh rešavanja mnogih drugih društveno-ekonomskih pitanja. Autori priloga u ovoj knjizi iznose gledišta o tome kako bi tekao proces privatizacije do njegovog kraja, koji bi, konačno, vlasništvo u Srbiji sveo na dva osnovna oblika: privatno i državno, pri čemu bi ovo prvo dominiralo. Za sva ona društvena preduzeća koja ne budu privatizovana ili ne budu ušla u proceduru privatizacije do isteka zakonskog roka, predlaže se model distribucije besplatnih akcija građanima putem formiranja posebnog privatizacionog fonda, koje će trajati dve godine po završetku „komercijalne privatizacije“.

Pred novom srpskom Vladom stoji još jedan veoma važan zadatak, a to je privatizacija javnog sektora. Naime, to je takođe pitanje koje ni Evropska komisija ne zaobilazi u svojim redovnim izveštajima o praćenju napretka Srbije u procesu evropskih integracija. Ukazujući na veliki značaj ovog sektora za domaću privredu, autor jednog priloga u knjizi, put transformacije javnog sektora vidi u nekoliko faza. Prva faza se odnosi na uvođenje korporativnog upravljanja u javna preduzeća. Zatim bi usledila njihova demonopolizacija koja bi rezultovala efikasnijim privrednim subjektima, a definisanjem odgovarajućih zakona i institucija uvela bi se i konkurencija u ovaj sektor. Nakon toga, usledilo bi okončanje procesa restrukturiranja javnih preduzeća kroz odvajanje sporednih od osnovne delatnosti. I na kraju, oprezno bi se pristupilo samoj privatizaciji, vodeći računa o tome da se postigne optimalna struktura vlasništva nad javnim sektorom, uz prisustvo konkurencije i obezbeđenje nesmetanog pružanja usluga od zajedničkog interesa. Takođe treba istaći, a to je naglašeno i u knjizi, da su iskustva ostalih zemalja u tranziciji veoma dragocena i da ih treba pomno izučiti i slediti pozitivne primere.

Dva veoma važna zadatka koja prate celokupan proces transformacije našeg društva tiču se privatizacije gradskog i poljoprivrednog zemljišta i denacionalizacije. Autor jednog priloga u knjizi, pridajući poseban značaj denacionalizaciji, ukazuje na to da je odlaganje ovog procesa, gotovo do samog kraja privatizacije, u stvari, posledica nespemnosti države da se suoči sa rešavanjem brojnih problema

koje on sobom nosi. Da bi se pokazala dobra volja u rešavanju pitanja u vezi sa denacionalizacijom, prioritet treba dati sledećim procedurama: vraćanju izvorne imovine stvarnim vlasnicima u naturi i kompenzacijama bilo u hartijama od vrednosti ili u novcu.

Tržište rada u Srbiji, u proteklom periodu, susrelo se sa brojnim teškoćama koje su rezultovale pogoršanjem svih pokazatelja praćenja stanja na tržištu rada. U knjizi se izdvajaju tri grupe faktora kao potencijalni uzroci ovog pogoršanja i ukazuje se na njihov značaj. To su: sam društveni i ekonomski proces tranzicije i privatizacije, zatim radno zakonodavstvo i institucije tržišta rada, kao i sistem oporezivanja zarada. Svako od identifikovanih grupa faktora prišlo se veoma studiozno, te nas analiza predstavljena u ovoj knjizi, a zasnovana na podacima i iskustvima drugih zemalja, navodi na nekoliko zaključaka koje ćemo izneti.

Visok porast nezaposlenosti u Srbiji nakon otpočinjanja reformi u velikoj meri se duguje metodima direktnog preuzimanja preduzeća u procesu komercijalne privatizacije koja je prepoznata kao jedan od faktora pogoršanja razvojnih tendencija na tržištu rada. Analizirajući uporedna iskustva zemalja u tranziciji i primenjene metode privatizacije, može se uočiti da su se privrede koje su ušle u brzo restrukturiranje i prihvale metode direktne prodaje preduzeća, susrele i sa višim stopama nezaposlenosti, jer, kako je napisao autor jednog priloga u knjizi, „spoljni vlasnici imaju jače podsticaje da se oslobode viška zaposlenih“. Srpska privreda je takođe u tom periodu bila izložena visokoj nezaposlenosti, ali i ubrzanom privrednom rastu koji je bio praćen rastom zarada i produktivnosti.

Iznoseći analizu primene dva Zakona o radu, doneta u periodu reformi od 2001. do 2005. godine, kao i ocene međunarodnih institucija koje su date u nekoliko komparativnih studija, autor priloga u knjizi nas navodi na zaključak da radno zakonodavstvo i institucije tržišta rada ne mogu da se smatraju važnim faktorima pogoršanja stanja na tržištu rada.

Dakle, ostaje treća grupa faktora koja je značajnije doprinela pogoršanju stanja na tržištu rada, a koja se vezuje za uvođenje sistema regresivnog oporezivanja zarada 2001. godine. Ovaj sistem se primenjivao do kraja prošle godine, a od njega su imali koristi, kako se u knjizi ističe, samo „bogati“ obveznici plaćanja godišnjeg poreza na dohodak građana. Nepravda prema primaocima niskih zarada, omogućena uvođenjem regresivnog oporezivanja, donekle je ublažena sredinom prošle godine kada je institucionalizovano smanjenje poreske stope na zarade za dva procentna poena, koje sada iznosi 12%, i uveden neoporezivi deo zarade u iznosu od 5.000 dinara. Primena nove poreske stope i uvođenje neoporezivog dela

u sistem obračuna zarada je otpočelo u januaru 2007. godine. Smatra se, takođe, da je to samo prelazno rešenje koje bi trebalo da uvede nešto višu progresivnost u sistem oporezivanja zarada koja inače postoji u svim evropskim zemljama, ali se takođe iznosi i mišljenje da bi zbog velikog broja primaoca ispod prosečnih zarada neoporezivi deo zarade trebalo izjednači sa nivoom minimalne zarade u Srbiji. Za sada je prerano za analize koje bi nas uputile u efekte primene ovih novina, ali, ipak, pri uvođenju ovih izmena u oporezivanju zarada, pošlo se od pretpostavke da neće doći do značajnijeg smanjenja poreskih prihoda kao što ni prosečno poresko opterećenje za preduzeća nije značajnije smanjeno i, kako se u knjizi ističe, iznosi 38,5%.

Deo knjige posvećen tržištu rada u Srbiji, pored analitičkog i uporednog prikaza stanja na tržištu rada, ima i svoj obrazovni karakter. Naime, autor ovog priloga ima nameru da čitaocima skrene pažnju na, u javnosti, neretko iskrivljenu interpretaciju osnovnih indikatora tržišta rada – stope participacije, stope zaposlenosti i stope nezaposlenosti. Nedoslednosti u interpretaciji su često posledica korišćenja različitih izvora podataka da bi se izračunali osnovni pokazatelji stanja na tržištu rada. Izvođeci ekonomske definicije kontingenata stanovništva u radnom uzrastu, ustrojene prema međunarodnim metodologijama, autor priloga nas navodi na zaključak da su pokazatelji stanja na tržištu rada izvedeni iz Ankete o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku „osnovni izvoz zvaničnih informacija o ekonomski relevantnim kontingentima stanovništva u radnom dobu u Srbiji“.

Svakako, još jednom ćemo pomenuti nekoliko preporuka koje su iznete u ovoj knjizi, a koje smatramo važim i aktuelnim u godini koja je pred nama. Realna aprecijacija deviznog kursa dinara treba da prati rast produktivnosti. Pri uzimanju faktora investicija kao osnove ekonomskog rasta, prioritet treba dati produktivnim privatnim investicijama. Da bi se postigli zacrtani ciljevi na strani inflacije, domaću tražnju treba držati pod permanentnom kontrolom. Dakle, ono što se nameće kao zaključak jeste da će pred novu Vladu dospeti na rešavanje čitav niz pitanja koja su ostala bez odgovora, naravno, nakon što kao prvi prioritet da na usvajanje budžet za ovu godinu. Takođe je veoma važno kakav će stav zauzeti nova Vlada prema ekonomskom *trade off*-u, tj. gde će postaviti granicu između dve osnovne makroekonomske veličine, očekivanog privrednog rasta i stope inflacije. Autor jednog priloga u knjizi, pozivajući se na prethodne dokumente Vlade i NBS, i sprovodeći analizu zasnovanu na modelu opšte privredne ravnoteže iznosi zaključke da će biti potrebno da se izvrši revizija osnovnih ciljeva ekonomske politike u 2007. godini, pošto su postavljeni ciljevi teško ostvarivi predloženim skupom ekonomskih mera. Takođe se pokazalo da ne smemo zaboraviti još

jedan važan faktor, a to je politička stabilnost koja je preduslov za ekonomsku stabilnost.

Kao čitateljka ove knjige, mogla bih zaključiti da su preporuke za vođenje ekonomske politike u narednom periodu i istorijska analiza makroekonomskih tokova u Srbiji, koja se vraća čak i do 2001. godine ali i na ranije periode, zasnovane na kritičkim stavovima autora priloga u knjizi i da predstavljaju argumentovane mere opreza, utemeljene na brojkama, to jest na dubljim empirijskim analizama i analizama primene postojećih zakonskih rešenja. Sama činjenica da su urednik i autori priloga u ovoj knjizi eminentni domaći ekonomisti, od kojih je jedan broj direktno učestvovao u kreiranju i sprovođenju ekonomske politike srpske države u proteklim godinama, već je dovoljna da se njenom čitanju pristupi veoma ozbiljno.